

Een vrouwvriendelijk park

Hoe in Gent een park voor en door vrouwen met kinderen ontstond

Het structuurplan van Gent voorziet nieuwe parkjes in dichtbevolkte buurten. Op die manier wil de stad meer zuurstof pompen in de dichtbevolkte historische volkswijken. De huizen in deze wijken zijn meestal krap en benepen en het groen moet je met een vergrootglas zoeken. Het Rommelwaterpark, een pilotproject, blijkt vooral goed aan te slaan bij (migranten)vrouwen met kinderen. In sommige gevallen betekent het de eerste stap naar emancipatie.

ELS DE VOS

In de negentiende eeuw ontstonden veel stadsparken in Gent als promenades voor de nieuw opgekomen klasse, de burgerij. Samen met de boulevards vormden ze hun geliefde wandeloornden. Typische voorbeelden zijn het Citadelpark en het Koning Albertpark. Zij bevinden zich in de meer residentiële woonbuurten in de kern van de stad. Dit is logisch, aangezien de burgerij rond het park luxueuze herenhuizen optrok, die momenteel door appartementen uit de hogere prijsklasse vervangen zijn. De aanleg van deze stadsparken bestaat uit een combinatie van de Engelse en de Franse landschapstijl. Vooral het visuele aspect was belangrijk, het park diende als een decor. Deze groene ankerpunten dragen nog altijd sporen van de toenmalige op mannen georiënteerde maatschappij. Zij herbergen standbeelden van koningen, strijders, dichters, schilders en andere mannelijke artiesten uit de negentiende eeuw. Ook de omringende straatnamen en dreven in het park werden naar hen genoemd. In het Koning Albertpark wordt het park letterlijk gedomineerd door een levensgroot ruitersstandbeeld van Koning Albert die op een drie meter hoge sokkel het park overziet. Het Citadelpark fungeert door zijn vele

schuilhoekjes in heuvels, grotten en tussen struiken als een favoriete ontmoetingsplaats voor homoseksuelen. De anonimiteit die zij op prijs stellen, houdt juist de vrouwen weg. Zeker 's avonds wordt het park als onveilig ervaren. De stalen riem van autoverkeer rond het park verlaagt de betrokkenheid van de omwonenden en vormt een drempel voor vrouwen met kinderen om het park te bezoeken. Onder invloed van de gewijzigde maatschappelijke behoeften kreeg het Gentse groenbeleid andere accenten. Het recreatieve en ecologische aspect won aan belang. Het beleid voorziet meer groenzones in woonbuurten. Door het uitpitten van binnenkernen in de negentiende-eeuwse gordel tracht men het gebrek aan wijk- en speelgroen in deze buurten op te vangen. Deze binnenparken blijken veel beter dan de negentiende-eeuwse stadsparken aan te sluiten bij de behoeften van zowel Belgische als migrantenvrouwen met kinderen. Dit wees een parkonderzoek uit dat gebaseerd was op een combinatie van literatuur, observaties en interviews met een twintigtal parkbezoekers, onder wie 59 procent vrouwen. De stad Gent bestaat, zoals veel Belgische steden, uit een historische

Plattegrond van het park.

binnenstad, de negentiende-eeuwse gordel rond de stad en de buitenwijken die gekenmerkt worden door vrijstaande woningen. De negentiende-eeuwse schil bestaat ruw geschetst enerzijds uit dichtbevolkte buurten met arbeiderswoningen rond de fabrieken die zich in de negentiende eeuw in de stad vestigden en anderzijds uit buurten met herenwoningen van de toenmalige burgerij. De Machariuswijk, waarin het Rommelwaterpark zich bevindt, was aanvankelijk een fabriekswijk. Het leeuwendeel van het woningbestand bestaat uit kleine arbeidershuisjes en nog kleinere beluikhuisjes.

Een Gentse woonstudie van Dominique Vanneste wijst uit dat er juist in dergelijke buurten meer alleenstaande vrouwen wonen dan in andere woonbuurten. Onder alleenstaande vrouwen vallen ook vrouwen met kinderen. Een vrij grote werkloosheid, kleine woningen en veel huurappartementen ten opzichte van het gemiddelde van Gent kenmerken deze zone. Terwijl mannelijke alleenstaanden en gezinnen vaker in een koopwoning met tuin in de periferie wonen, blijkt dit bij alleenstaande vrouwen veel minder het geval. De economische positie speelt daarbij een belangrijke rol, want alleenstaanden hebben vaak een lager inkomen. Zeker eenoudergezinnen (voor negentig procent alleenstaande moeders) zien na een scheiding vaak een fikse deel van hun inkomen wegvallen en nemen vaak ook de kinderlast op zich. De combinatie betaald werk en gezin en het feit dat vrouwen minder vaak over een auto beschikken beperken hun mobiliteit. Daarom zijn ze genoodzaakt zich te huisvesten in de negentiende-eeuwse schil rond de stad. Dezelfde kwaliteiten, relatief lage huurprijzen en de nabijheid van stedelijke voorzieningen maken deze buurt interessant voor migrantengezinnen. Helaas zijn groenvoorzieningen schaars in dit soort wijken. Dat gold ook voor de Machariuswijk.

Vrouwen helpen mee

Na de sloop van een beluikencomplex in een gesloten bouwblok kwam het binnenterrein vrij omstreeks 1980. Aanvankelijk was een reuzenparkeertrein met wat groen gepland. Na protest van de omwonende Belgische bewo-

ners, vooral vrouwen met kinderen, kwam er het omgekeerde: groen met enkele parkeerplaatsen. In 1985 stelde de stad het herwaarderingsgebied 'Sint-Macharius' in. Via verschillende maatregelen, zoals subsidies voor renovaties, tracht de stad deze wijk op te waarderen. De groenafdeling van de stad Gent maakte ideeënschetsen voor het binnenpark. In overleg tussen beleid, beheer en de buurt kwam het huidige plan tot stand. De eigenaars van de Ossenstraat konden een aan hun woning grenzend privé-tuintje aankopen, met een rechtstreekse toegang tot het buurtpark. In 1991 startten de werkzaamheden, maar in 1994 was het park nog steeds niet af. In 1995 ging een aantal Belgische buurtbewoners, vooral vrouwen met kinderen, de straat op om de afronding op te eisen. Ze ijverden voor een park waarin hun kinderen veilig konden spelen. Dat er nog kinderen wegens het trappen in een spijker of een ander scherp voorwerp in het ziekenhuis zouden belanden, wilden ze voorkomen. In 1997 werd het park geopend.

Sindsdien bouwden de omwonenden verder aan het private gedeelte van het park. In de tuilmuren verschenen openingen in allerlei vormen en formaten. Ervoor legde men tuintjes aan naar eigen wensen en smaak. Zoals het ontwerp beoogt, communiceren de afgebakende tuinen actief via deur en venster met het buurtpark. Door de meerwaarde die het park de belendende woningen biedt, stegen zij in waarde. Ze worden nu gekocht door iets kapitaalcrachtigere gezinnen. Toch blijft de sociale mix verzekerd doordat er ook financieel zwakkere gezinnen, onder wie alleenstaande vrouwen, door het park aangetrokken werden. Zij wonen in dezelfde buurt in sociale rijtjeswoningen met tuin of sociale appartementen met terras.

Het park moet met zijn grootte van 7.500 vierkante meter eerder als een grote tuin beschouwd worden. Het park bestaat uit petanquevelden, een trapveld, een speelheuvel, een zandbak met klimtoestellen en een schommel, een verhard plein en een aantal banken met tafels. Het groen is nog vrij jong, wat de overzichtelijkheid bevordert.

Mannelijke straatnamen of standbeelden zijn afwezig. De geïnterviewde parkbezoeksters voelen ook geen nood voor vrouwelijke standbeelden. Zij heb-

In de tuilmuren verschijnen openingen in allerlei vormen en formaten.

ben geen representatiedrang. Zij verwoorden hun appreciatie met de volgende begrippen: veiligheid, geborgenheid, intimiteit en beslotenheid.

De sociale veiligheid is een heel belangrijke eigenschap. Want bij afwezigheid van deze randvoorwaarde wordt een park door vrouwen gewoonweg vermeden. In een sociaal veilige omgeving kan men zich vrij van dreiging (subjectief) of confrontatie (objectief) met geweld bewegen. Om een ruimte systematisch te toetsen aan de sociale veiligheid hanteren we het model op mesoniveau van Leonie van der Hoek uit het Handboek ruimtelijke aanpak van sociale veiligheid en criminaliteitspreventie in de gemeentelijke praktijk. De volgende zes factoren komen naar voren: controleerbaarheid, zichtbaarheid, zorgvuldige locatie- en functiekeuze, alternatieve routes, attractiviteit en inbraak- en vandalismebestendigheid.

In het park zijn er van 's morgens tot 's avonds laat mensen om een oogje in het zeil te houden. Zijn ze niet in het park zelf, dan wel achter hun ramen of in hun tuinen. Zowel volgens het buurtcentrum van de Machariuswijk als volgens de geïnterviewden is de betrokkenheid van parkbezoekers en omwonenden zo groot dat ze zouden ingrijpen als er iets mis loopt. Dit kan verklaard worden door het feit dat de nabijheid van de woningen een enorme betrokkenheid en controleerbaarheid genereert. Ook de zichtbaarheid is volgens de ondervraagden groot. Ze vinden het park overzichtelijk en voldoende verlicht 's

avonds. Dit maakt dat de 'toezieners' een goed overzicht hebben. De zorgvuldige locatie- en functiekeuze maakt dat functies die crimineel oproepen zoals discotheken, 'beruchte' cafés en hangplekken voor drugsverslaafden er niet voorkomen.

Alternatieve routes die het mogelijk maken het park te vermijden, zijn er eveneens, want vrijwel alle woningen zijn bereikbaar via de omliggende straten. Ook al is het park openbaar, het beperkte aantal ingangen maakt dat enkel 'insiders' het vinden. Dit zorgt voor een informeel karakter van het park. Het geheel oogt goed onderhouden en is attractief, wat de veiligheidsgevoelens verhoogt.

Oriënteringsmogelijkheden zijn er voldoende, aangezien je bij het begin al bijna het einde van het park kunt zien. Daarnaast zijn de materialen vandalismebestendig.

Op alle zes punten scoort het park vrij goed. Deze factoren verklaren zowel het feit dat het binnenpark statistisch veilig is aangezien er geen enkele zware criminaliteit geregistreerd werd, als het feit dat alle geïnterviewden zich veilig en geborgen voelden in het park. De vraag naar onveiligheid werd, anders dan in de andere aangehaalde parken, door alle ondervraagden als irrelevant weggewuifd.

Het geborgen karakter waar vooral vrouwen op wezen, hangt nauw samen met het informele karakter van het park. Doordat de woningen, via een tuin, als

het ware overvloeien in het park, wordt het park letterlijk als het verlengde van de woning ervaren. Het krijgt het karakter van een gemeenschappelijke woonkamer. Vanuit het park zijn informele aspecten van de huishoudens te zien. De parkbezoeker ziet de was bijvoorbeeld in de tuinen hangen. Een barrière tussen de privé-woning en het publieke domein is er bijna niet. De directe aanwezigheid van de woning is een belangrijk gegeven voor vrouwen met kinderen.

Een park op maat

Uit een studie waarin de dagelijkse afstanden van mensen in kaart gebracht worden, blijkt dat vrouwen een kleinere zogeheten 'daily potential path area' hebben dan mannen. Zij zouden dagelijks kleinere afstanden afleggen en minder ver van hun woning gaan. Onderzoeken over het vrijetijdsgebruik van vrouwen bevestigen dit. Zij suggereren dat de grootste recreatie van vrouwen uit huisgebonden bezigheden bestaat. Zeker bij moslimvrouwen, die het minst blijken deel te nemen aan publieke vormen van ontspanning, staan huiselijke activiteiten hoog aangeschreven. Deze aan huis gebonden activiteiten resulteren in een hoger buurtgebruik van vrouwen. In het Rommelwaterpark werden deze studies bevestigd.

Hoofdzakelijk de vrouwen passen op de (klein)kinderen, zeker bij migrantengedzinnen. De rollenpatronen uit zich ook op buurtniveau: vrijwel uitsluitend mediterrane mannen bevolken de cafés, terwijl hun vrouwen met de kinderen hoofdzakelijk in het park zitten. Turkse jongens voetballen wel regelmatig onderling in het park. Onder de Belgen letten opa's sporadisch even op de kleinkinderen (lees: vooral op de kleinzonen), maar dit blijft beperkt tot bijvoorbeeld bij het voetballen. In plaats van 'zorgactiviteiten' nemen zij vooral 'interactieve activiteiten' op zich.

Het park werkt vooral praktisch emanciperend voor de omwonende (migranten)(groot)moeders in die zin dat hun (klein)kinderen buiten kunnen spelen, terwijl zij tijd hebben voor een eigen tijdsbesteding: ontspanning of het huishouden. Vanuit hun huis kunnen ze de kinderen gadeslaan. De buurvrouw let even op de kinderen terwijl de moeder naar de winkel gaat. Het park werkt echter weinig structureel emanciperend

vanuit Westerse optiek, in die zin dat (groot)moeders niet bevrijd worden van de kindertzorg en het huishouden. Voor verder weg wonende (groot)moeders biedt het park wel ontspanning, maar wegens de drukke Kasteellaan die veelal gepasseerd moet worden om het park te bereiken, vragen hun jonge (klein)kinderen altijd begeleiding. Deze vrouwen zitten dan ook het meest in het park. Vanuit de migrantenproblematiek kan het feit dat migrantenvrouwen een publieke ontmoetingsplaats hebben, al als structureel emanciperend beschouwd worden. Doordat het park echter uitsluitend op buurtniveau functioneert, werkt het park weinig structureel emanciperend voor vrouwen in het algemeen. Wegens de kleinschaligheid wordt het buurtniveau niet overstegen. Het park werkt, anders dan het druk bezochte en eveneens relatief veilige Koning Albertpark, niet als een plaats waar mensen in contact komen met mensen uit een bredere omgeving.

Het Rommelwaterpark reikt een aantal elementen aan die belangrijk zijn voor vrouwen met kinderen. Belangrijke punten zijn de sociale veiligheid, de beperkte schaal, de inbreng van de bewoners zelf en de aansluiting van de woningen op het park. Het feit dat dit park niet omgeven is door wegen, maar wel door woningen, maakt het bijzonder. Dat het park een bepaalde flexibiliteit, een vorm van toe-eigening, zelfexpressie en zelforganisatie toelaat door de bewoners die het meest thuis zijn, maakt het succesvol. Het verleent meer macht aan de traditioneel zwakkere groepen in de openbare ruimte, zoals alleenstaande vrouwen en migrantenvrouwen.

Het planconcept maakt de parkfunctie minder vlug omkeerbaar. Een groot aantal kleinschalige parkjes die nauw aansluiten op de woningen draagt momenteel meer bij tot een vrouwvriendelijke omgeving dan een beperkt aantal grote parken. Dat dit park vrouwvriendelijk is, impliceert geenszins dat er geen andere subgroepen van dit park gebruik maken. Maar deze groepen coëxisteren relatief vreedzaam met de vrouwen. Om (migranten)vrouwen met kinderen te emanciperen, vormt de gebouwde ruimte een noodzakelijke, maar geen voldoende voorwaarde. Slechts een verandering in zowel de fysieke ruimte als de sociale en econo-

mische positie van vrouwen kan emancipatie bewerkstelligen.

Els De Vos is ingenieur-architect en ruimtelijke planner en werkt momenteel aan de KU Leuven aan een proefschrift. Dit artikel is gebaseerd op haar afstudeerscriptie voor het postgraduaat stedenbouw en ruimtelijke ordening en werd bekroond met de VRP-eindwerkprijs 2002.

Literatuurselectie

- BKG (1995). Rommelwaterpark bevestigt zijn naam. In: *Het Volk*, 12 juni.
- Hoek, L. van der (1994). Handboek ruimtelijke aanpak van sociale veiligheid en criminaliteitspreventie in de gemeentelijke praktijk. Rotterdam, Ruimtelijk adviesbureau Area.
- Kwan, M.P. (1995). Gender and individual access to urban opportunities: a study using space-time measures. *Professional Geographer*, 47, nr. 1, pp. 210-227.
- Peleman, K. (2001). Moeizame onderhandelingen. Marokkaanse vrouwen in Borgerhout op zoek naar ontmoetingsplaatsen. *Migrantenstudies*, 17, nr.1, pp. 20-38.
- Sandercock, L. (1998). *Towards Cosmopolis. Planning for Multicultural Cities*. Chichester, New York, John Wiley & Sons.
- Vanneste, D. (2001). Vrouw, stad en geografie. *Onze Alma Mater. Leuvense Perspectieven*, 55, nr. 3, pp. 368-394.